

Datum: 2024-04-11

Motion om att sätta upp en minnesplakett vid familjen Grundels tidigare bostad på Rosendal – som var en motståndscentral under Nazitysklands ockupation av Norge.

I Arvika fanns flera motståndscentraler under andra världskriget. Dessa hemliga nätverk var avgörande för att bekämpa den tyska ockupationsmakten i Norge. Dessutom inhyste familjer motståndsmän under kriget, vilket var en riskfylld handling. Deras insatser var ovärderliga. En familj som blev djupt involverade i det norska motståndsarbetet och den antifascistiska rörelsen var Signe och Robert Grundel och deras son Jan, som från sitt hem på Rosendal i Arvika stöttade Norge på ett uppoffrande sätt. Familjen blev engagerad genom att Robert tidigare hade hjälpt flyktingar efter inbördeskriget i Finland. När Norge attackerades den 9 april 1940 fick Robert en förfrågan från Stockholm. Uppdraget var att förmedla viktiga brev mellan Sverige och Norge. I deras hem fanns en gammal moraklocka som kom till användning för att gömma dessa viktiga meddelanden och brev som upprätthöll kontakten mellan hemmefronten i Norge och motståndsmännen i Sverige och England. Signe, som var norska med släktingar kvar i Norge, kände naturligtvis ett starkt engagemang för att hjälpa till. Att stötta norrmännen var dock inte bara olagligt – det var en svår uppgift – nazister och tysksympatisörer fanns överallt.

Robert Grundel arbetade på Arvikaverken under kriget. Var ledamot i Arvika kommunfullmäktige för SKP (som han varit med och grundat 1917 men lämnade för SAP 1949) och var fackligt engagerad i Metallindustriarbetareförbundet avd. 18, där han varit ordförande (1930–32 och 1957–59). Han var även ledamot i Polisnämnden. Han fick nu ta ledigt för att ge sig ut på resor mellan norska gränsen och Stockholm. Han fick på egen hand verka som kurir, och tex ta sig till Älvtorp, norr om Bortan eller till Håvildsrud vid norska gränsen med meddelanden och paket. Även Signe agerade ibland som kurir. Det dröjde heller inte länge förrän den förste norska kuriren kom för att vila upp sig i deras hem på Rosendal. Brevsmugglingen utvecklades till att bli människosmuggling, där familjen hjälpte flyktingar, motståndfolk och sabotörer att ta sig över gränsen i hemlighet. En kurirlinje genom Arvika, parallellt med den mer kända Gunnar ”Nr 24” Sønstebys SOE-linje via Östen Nilsson och Helmer Sveder.

Signe fick dra ett tungt lass, kurirerna och motståndsmännen behövde mat, förnödenheter och vatten som de ibland tog med sig över gränsen. Vid den här tiden fanns inget rinnande vatten i huset utan vatten fick de hämta en bit bort, vid Bergsgatan. Det kunde hända att ”sabotörsgrupper” med upp till 15 individer, samtidigt kunde befinna sig i familjen Grundels hem. Gästerna hade oftast inga pengar. Signe och Robert var enkla människor som inte hade det så gott ställt, men de hade fått lov till att hämta matvaror av Holger Andersson vid Karl Anderssons Livs på Fallängsvägen, för att betala senare. Holger ställde aldrig några frågor, och utan hans hjälp skulle verksamheten inte ha varit möjlig. Skulderna fick återbetalas när det fanns möjlighet, och Signe betalade på dessa skulder ända in på 60-talet. Trots alla ansträngningar och risker som familjen utsatte sig för under krigsåren, fick de aldrig någon ekonomisk hjälp från Norge.

För att dölja ”verksamheten” på Rosendal mötte de ofta upp motståndsmännen vid Järnvägsstationen och förde dem via olika vägar till hemmet på Rosendal. Skogen runt huset, som låg i utkanten av Arvika den här tiden, gav dem en fördel för att undvika upptäckt. I en ålder av bara 8–9 år, blev Jan Grundel, sonen i familjen, en del av den hemliga och illegala verksamheten. Att ligga i skogsbrynet och spana efter kurirerna för att leda dem rätt var en uppgift han hade. Trots närvaron av vapen, sprängmedel och sabotörer i sitt hem,

höll Jan allt detta hemligt vilket visar hans stora mod och lojalitet. Deras hem på Rosendal blev också en mottagningspunkt för stora mängder propaganda, som sedan skulle distribueras i Norge för att underminera den tyska stridsmoralen. Den tidens påverkansoperationer.

Familjen Grundel fick en viktig roll för motståndsmännens skydd i det "neutrala" Sverige. En betydande andel av dessa motståndare var medlemmar i Osvaldgruppen, grundad 1941, även känd som Sabotasjeorganisasjonen, Saborg eller Sab. Gruppen, som formellt benämnde sig "Organisasjonen mot krig og fascisme", ingick i den kommunistiska motståndsrörelsen. Många av gruppens medlemmar var dock vanliga arbetare som inte brydde sig om politik – deras främsta mål var att bekämpa ockupationsstyrkorna. Ledare för Osvaldgruppen och de antifascistiska aktionerna i Norge var Asbjørn Sunde, med täcknamnet "Osvald". Osvaldgruppen fick efterhand medlemmar även från andra motståndsgupper. Gruppen var en förgrening av den så kallade Wollweber-organisationen, uppkallad efter Ernst Wollweber. Osvaldgruppen anses som Wollweber-organisationens mest framgångsrika sabotagegrupp och en av de främsta sabotagegrupperna som existerade i Norge under kriget och de hade en helt avgörande roll i kampen för ett fritt Norge. I åren 1941–44 genomförde organisationen runt 110 aktioner mot ockupationsmakten, och var därmed tillsammans Kompani Linge den dominerade sabotageorganisationen i Norge. Osvaldgruppen samarbetade med Milorg, 2A samt SOE och blev ofta kommenderade att utföra mycket riskfyllda uppdrag som de andra motståndsgupperna undvek. 35 av gruppens medlemmar förlorade livet i kampen. Ingen annan motståndorganisation i Norge hade lika höga förlustsiffror i procent. Trots sina uppoffringar fick Osvald-sabotörerna inget officiellt erkännande efter kriget, inga medaljer och knappt något omnämnande alls. Det var inte förrän 2013 som Osvaldgruppens insatser erkändes offentligt av den norska staten genom den dåvarande försvarsministern Anne-Grete Strøm-Erichsen.

"Dere var sabotørene og soldatene i mørke, som forble i mørke. I dag beklager vi at mange av dere ble mistenkeliggjort og underkjent", sa Norges försvarsminister Anne-Grete Strøm-Erichsen i sitt tal. Enligt Strøm-Erichsen genomförde gruppen inte bara de flesta, utan också de mest effektiva sabotageaktionerna i Norge under kriget. *"Vår nære allierte ble plutselig vår bitre fiende da Hitler-Tyskland var beseiret. Derfor kunne en mann som Asbjørn Sunde gå fra å være krigshelt i det ene øyeblikket til å bli stemplet som forræder i det neste. Derfor ble dere stille. Derfor forble dere i mørke",* sa försvarsministern. Hon framhävde medlemmarnas personliga egenskaper som avgörande för resultaten de uppnådde. *"Det dere gjorde den gangen, må og skal fram i lyset. Dere er ikke lenger soldater i mørke. Dere er krigsveteraner med en lysende innsats",* sa Strøm-Erichsen.

Några viktiga händelserna som involverade familjen Grundel och deras hem på Rosendal måste därför nämnas, då de är okända för de allra flesta.

Vid ett tillfälle lyckades en norsk motståndsmann, vid ett inbrott på norska hirdens kontor i Oslo, stjäla en dagbok/liggare där alla norska nazister fanns namngivna. Hirden var en paramilitär organisation inom norska fascistiska Nasjonal Samling (NS). Denna värdefulla dokumentation fördes sedan över gränsen till Sverige efter en dramatisk flykt där motståndsmannen som stulit dagboken tvingades skjuta för att komma undan. Dagboken/liggaren gömdes sedan på vinden hos familjen Grundel i Arvika, hämtades efter kriget av representanter från den norska regeringen och tjänade som bevismaterial i processen/rättegångarna mot de norska nazisterna och landsförrädarna. Bevis som samlats av motståndsrörelsen, inklusive dagböcker och andra dokument, var avgörande för att styrka åklagarens fall mot de anklagade.

Hos Grundel förvarades en tid 70 kg militärt sprängmedel, trotyl, som några norska motståndsmän/sabotörer kommit dragandes med. Sprängmedlet smugglades senare över gränsen till Norge och en del av det ska ha kommit till bruk vid den välkända "Tungvattenaktionen" – operation Gunnerside, vid sprängningen av Norsk Hydros anläggning för tungt vatten i Vemork vid Rjukan i Telemark. Detta för att hindra Tyskland

att få tillgång till tungt vatten, en nödvändig del i Nazitysklands kärnvapenprogram. Aktionen genomfördes natten till den 28 februari 1943 av medlemmar ur Norwegian Independent Company No. 1 (kompani Linge). En del av sprängmedlet användes också till att spränga den färja över Tinnsjön som skulle flytta delar av utrustningen från Rjukan till Tyskland. Färjan sänktes den 20 februari 1944 av motståndsmannen Knut Haukelid, som även deltagit i tungvattenaktionen.

Familjen Grundel stod inför allt större utmaningar när den illegala verksamheten växte. Flyktingar, motståndsmedlemmar och sabotörer kom och gick ständigt. Den 4 juni 1944 hände det som inte fick hända. Statspolisen slog till och genomförde en gryningsråd hos familjen Grundel. I samband med andra världskrigets utbrott engagerades statspolisen i säkerhetsärenden som spioneri och sabotage vilket var början till säkerhetspolisen. Ordern var utfärdad av polisintendent Martin Lundqvist i Stockholm och landsfogde Anders Holmström i Karlstad. Statspolisen hade varit Grundels på spåren sedan 1942 då de genom efterforskningar, och övervakning fått tag i upplysningar om en person som kallade sig "Sven", och de misstänkte att verksamheten avsåg kurirer som färdades illegalt mellan Sverige och Norge. Lokalpolisen i Arvika hade inte fått någon information om insatsen från statspolisen då de var rädda att Arvikapolisen skulle varna Grundels. Husrannsakan med förhör följde, men Statspolisen hittade – som tur var – inte hirdens dagbok/liggare som låg gömd under några plankor på vinden. De hittade dock ransoneringskort som tillhörde flera av Osvaldgruppens medlemmar. Även Ragnar Sollie (ledare för Pellegruppen, en framgångsrik sabotagegrupp i Norge i slutet av andra världskriget) ransoneringskort upphittades under husrannsakan. Man hittade också två väskor med stora mängder propaganda på norska och tyska, ex. uppmaningar till tyska soldater att desertera till Sverige, kartor över gränsområdena, täckadresser med norska förbindelser mm. Makarna Grundel häktades och togs med Karlstad, och därefter till Kronoberg i Stockholm där förhören fortsatte under tre veckor. Sonen Jan var förtvivlad när hans mor och far hämtades av statspolisen. Efter förhören klarades ut att "Sven" var det täcknamn som Robert hade använt i den illegala verksamheten.

Signe och Robert Grundel klarade sig undan med böter på 450 kronor, (ca 12 000 i dagens penningvärde) för att ha *"ha hyst utlänning utan att göra anmälan därom"*. När människorna i Arvika fick höra talas om detta gjorde de en insamling för att betala böterna. När Signe kom tillbaka hem till Arvika efter tre veckor i häktet på Kronoberg försökte hon smyga på bakgator hem till Rosendal då hon var rädd för vad folket i Arvika skulle tycka om det som hänt. Signe försökte hålla sig undan från folk men hamnade till sin förtvivlan mitt i en större skara människor som kommit ut från en föreställning. När de fick syn på Signe stannade de och ropade "HURRA!"

Familjen Grundels historia är en viktig del av berättelsen om mod, uppoffring och motstånd mot tyranni under andra världskriget och deras handlingar under denna mörka tid i historien är en påminnelse om att mod och beslutsamhet kan göra en stor skillnad – även under de mest utmanande omständigheterna. Familjens hem på Rosendal hade en mycket stor betydelse för den norska motståndsrörelsen under ockupationstiden. Arvika kommun borde därför ordna en minnesplakett vid den här historiska platsen för att uppmärksamma denna viktiga del av historien som utspelade sig i utkanten av Arvika under andra världskriget.

Yrkar därför:

Att; Arvika kommun ordnar så att det kommer upp en minnesplakett vid Grundels tidigare bostad på Rosendal, som ett erkännande av familjens gärningar och de beundransvärda insatser de utförde när vårt grannland stod i brand.

ARVIKAPARTIET

Lars-Olof Gävert, Dalen den 11 april 2024